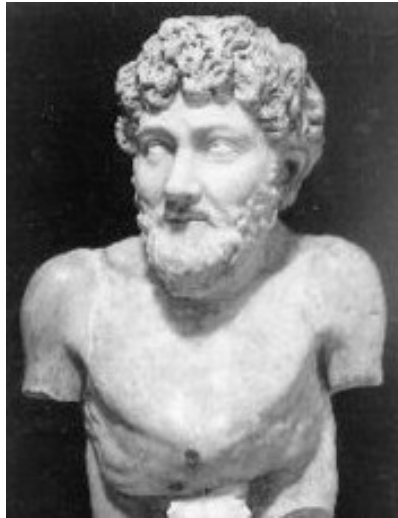

EZOP

bajki ezopowe

Dominika Różycka, grupa VIII

Wiek VI przed naszą erą to nie tylko rozkwit bajki epizodycznej, ale przede wszystkim czas, w którym miał tworzyć grecki bajkopisarz pochodzący z Frygii w Azji Mniejszej – Ezop. Według tradycji niewolnik Jadmosa z Samos, później wyzwolenc, żył w czasach głębokich przemian ekonomicznych i społecznych. Urodził się prawdopodobnie około 620 roku przed naszą erą. Wtedy to zaczął się rozwijać w Grecji przemysł i handel co tłumaczy duży napływ niewolników na jej tereny i późniejszy okres kształtowania się ustroju niewonicego oraz zaczątki walk klasowych. Wspomnienia o legendarnym bajkopisarzu i jego działalności są jak echo przytłumione przez czasy i ludzi.

Istnieją dwa nurty myślenia o postaci Ezopa. Pierwszy – oficjalny, zawarty w wielkich dziełach literatury greckiej w VI i V wieku przed naszą erą, traktuje Ezopa jako postać ogólnie znaną. Są to wzmianki u : Herodota, Arystofanesa, Platona, Arystotelesa, a także Heraklidesa z Pontu, poetów : Fedra i Babriosa, retorów : Teona, Plutarcha, cesarza Juliana oraz komentatorów : Arystofanesa i Suidasa. Nurt drugi opierał się na legendzie ludowej. Według tejże legendy Ezop miał sobie zyskać wielką popularność dzięki swej bystrości rozumu, ciętości języka i mądrych bajek wygłaszanych w rozmaitych życiowych sytuacjach. Wyrazem jego popularności stała się księga ludowa zachowana pod tytułem „Żywot Ezopa”, która powstała w V wieku przed naszą erą.

Legenda przedstawia nam więc bajkopisarza jako niewolnika rodem z Frygii. Mędrca, który otrzymał wolność stając się doradcą Samijczyków, a później króla lidyjskiego Krezusa. Tryumfował nad mędrkami Wschodu przebywając w Babilonie i Egipcie. Po wielu latach podróży wrócił do Grecji. Tam jednak, w Delfach wdał się w porachunki z kapłanami Apollina. Został skazany na śmierć przez strącenie ze skały. O katastrofie delfickiej Ezopa wspomina Arystofanes w swojej komedii pod tytułem „Osy”. Dowiadujemy się, że „Ezopa Delfijczycy (...) oskarżali o kradzież czary ze świątyni”. Komentarz odautorski wzbogaca naszą wiedzę. Obrażeni szyderstwami jakich dopuścił się ich zdaniem mędrzc, kapłani delfijscy podrzucili „święta czarę” do tobołów Ezopa, który po zaplanowanej przez spiskowców rewizji, oskarżony został o świętokractwo. Po tych wydarzeniach w stosunku do Ezopa wystąpiło wrogie nastawienie klasowe zaznaczające się przede wszystkim w tym, że późniejsza historia starała się zatrzeć pamięć o mędrku ludowym. Przykrym następstwem było stworzenie z wizerunku wybitnego bajkopisarza postaci fantastycznej, czy błazna przedstawianego przez Plutarcha w „Biesiadzie siedmiu mędrców”. Wśród greckiego ludu istnieje przysłowie („aisopeion naima”) „krew na Ezopie”. Jest ono wyrazem tego, że w świadomości niektórych wciąż istnieje pamięć o morderstwie dokonanym na niewinnym mędrku. Legenda ta była bardzo popularna w średniowieczu w całej Europie. Spopularyzowały ją liczne tłumaczenia i przeróbki greckiego „Żywota Ezopa” na różne języki. Na język polski przełożył go Biernat z Lublina już w roku 1522, jako „Żywot Ezopa Fryga, mędrca obyczajnego i z przypowieściami jego”. W Bizancjum Maximus Planudes, na początku XIV wieku, a we Francji M. Claude Gaspard Bachet de Mezeriac jako „Życie Ezopa Anno Domini 1632”.

Współczesnym historykom literackim o Ezopie wiadomo stosunkowo niewiele. Zasadniczo dzielą się oni na takich, którzy bajkopisarza uważają za postać legendarną, tak jak F.G. Welcker – personifikację bajki, lub na tych, którzy doszli do przekonania, że był on postacią historyczną. Do pierwszych z nich należą między innymi : M. Luter oraz najlepszy znawca zagadnień ezopowych – A. Hausrath. Stanowisko drugie reprezentują : W.A. Grauert, O. Keller oraz E.Chambry. Rozważając fakty, lub

bezpośrednie „wzmianki” o Ezpie, najstarszą z nich znajdujemy w "Dziejach" Herodota, dziele pochodzącym z V wieku przed naszą erą (około 430 rok przed naszą erą).

* * *

Ważnym terminem literackim w rozważaniu historii i twórczości Ezopa jest „bajka”. Krótki utwór literacki wierszowany, lub pisany prozą, jest jednym z podstawowych gatunków literatury dydaktycznej. Istotną cechą jest jej alegoryczność. Bohaterowie – zazwyczaj zwierzęta, ale również ludzie, rzadziej przedmioty, czy rośliny są nośnikami, uosobieniem typów ludzkich i cech charakteru. Jest rodzajem przypowieści na temat uniwersalnych sytuacji moralno – psychologicznych, charakterów i postaw. Opowiadana w niej historia stanowi zawsze jedynie ilustrację jakiejś prawdy ogólnej dotyczącej doświadczeń ludzkich powtarzalnych i powszechnych. Charakteryzuje się etyką pierwotną, będącą odbiciem rzeczywistych stosunków panujących w zaraniu kultury. Cel takiego zabiegu jest dydaktyczny i moralizujący. Poucza ona o szkodliwości czy pożyteczności pewnych zachowań, przekazuje prawdy etyczne lub wskazówki postępowania. Narzędziem do osiągnięcia przez bajkę takiego efektu jest kontrast w przedstawieniu dwóch rodzajów działań : skutecznego i nieskutecznego. Niekiedy, bajka ma także charakter satyryczny. Jednak znaczenie kluczowe ma zawarcie w bajce morału : na początku, na końcu, lub takiego, który wynikałby z treści. Bajka może być długa – narracyjna, bądź krótka – epigramatyczna.

Najbardziej rozpowszechniona jest forma bajki zwierzęcej, w której przedstawiane zwierzęta występują jako maski określonych typów ludzkich, a relacje między nimi są odpowiednikiem społecznych stosunków i instytucji. Nazwa zwierzęcia jest konwencjonalnym znakiem zastępującym rozbudowaną charakterystykę pewnych cech np. Lew – siła, męstwo, lis- przebiegłość, mrówka- pracowitość, baran – głupota, zając – płochliwość itp. Treść nie wymaga określenia czasu ani „podmalowania” tła. Jest ona bowiem ponadczasowa, a tłem jest Świat.. Morał najczęściej bywa lokowany na końcu utworu tak zwany epimythion – po której ekspozycji rozwija się szybka akcja, która zamyka wyraźny epilog, choć może także występować jako formuła początkowa – promythion. „Epimythion” to także określenie na moralizujące uzupełnienia bajek, których twórcami początkowo byli wydawcy zbiorów, później retorowie i ich uczniowie. Był to wniosek wypływający z bajki i jej uogólnienie. Bajki ezopowe włączane do zbiorów traciły bowiem często kontekst treściowy i stawały się niezrozumiałe.

W praktyce terminy „bajka” i „baśń” bywają stosowane wymiennie. Różnica polega jednak na tym, że w bajkach zwierzęta pozostają nadal tylko zwierzętami i nie przedstawiają sił nadprzyrodzonych. Brak bajce mistyki i religijności, które obecne są w baśni.

Właśnie takie : krótkie, prozaiczne bajki, których bohaterami były w dużej mierze zwierzęta tworzył frygijski mędrzec. Określenie „bajki ezopowe” nie dotyczy jednak tylko i wyłącznie bajek autorstwa samego Ezopa. Miał on bowiem licznych naśladowców i kontynuatorów aż do XVIII wieku. Mianem tym określamy więc wszystkie utwory powstające w obrębie tej tradycji. Bajka – epizod stała się charakterystycznym dla Greków sposobem dowodzenia. „Prostoty” bajek ezopowych dowodzi Platon w swoim opowiadaniu pod tytułem „Fedon”, gdzie przedstawia Sokratesa znajdującego się w więzieniu i skracającego sobie czas przerabianiem prozaicznych bajek Ezopa na poetyczne. Za istotną cechą

twórczości bajkopisarza uznaje się więc zwięzłość, prostotę budowy i brak ozdób retorycznych. Ezop doczekał się swoich licznych naśladowców. W dużej mierze z bajek Ezopa, zaczerpnął treść swoich utworów XVII-wieczny francuski bajkopisarz Jean de La Fontaine. Jeden z czołowych przedstawicieli francuskiego baroku, autor blisko dwustu pięćdziesięciu bajek. Innym twórcą bajek Ezopowych był Ignacy Krasicki. „Kruk i lis” to bajka autorstwa polskiego poety, prozaika i publicyisty, która jest typową bajką ezopową, bowiem głównymi postaciami są zwierzęta. Krasicki poddał w niej krytyce próżność ludzką, która była cechą większości szlachty zakochanej w swym sarmackim pochodzeniu.

Bajkopisarstwo to bardzo żywotny gatunek literacki, który rozwija się od przeszło 2500 lat. Z dawnego ezopizmu został dziś jednak tylko pomysł wprowadzenia zwierząt jako aktorów bajki. Pomysł ten pozwala na stwarzanie żywych symboli, na ilustrowanie rzeczywistości. Sama forma pierwszych bajek ezopowych na przestrzeni wieków niezbyt odbiegła od początkowej, a ich właściwości stylistyczne nie uległy wielkim zmianom. Bajka odegrała przez swój dydaktyzm i charakter zabawowy w dziejach kultury europejskiej ważną rolę. Jej wpływ nie ograniczył się jedynie do jednej epoki, jednego narodu czy jednej klasy społecznej. Tam gdzie docierała kultura, docierały i bajki Ezopowe, które przez swoją formę i tematykę trafiały do każdego człowieka bez względu na wiek i wykształcenie.

Sam Ezop był postacią, do której niejednokrotnie odwoływano się w licznych dziełach literackich w tym poezji, również w dziełach malarskich takich jak na przykład obraz „Ezop” Diego Velazqueza powstały około roku 1639-1640.

Uważam, że warto poznać twórczość Ezopa choćby w przekładzie, nie tylko dlatego, że jest ona przyjemną i łatwą w odbiorze lekturą, ale przede wszystkim dlatego, że każda z tych bajek niesie pod płaszczykiem żartu, prawdy aktualne i przydatne nam wszystkim

Wzmianki o Ezopie w malarstwie:

Diego Velazquez, "Ezop", 1639-1640

Wzmianki o Ezopie w poezji:

1. Wacław Potocki:

- "Szpetnyś jak Ezop..." (Wety Parnaskie)
- "Nie masz ci w Proszowicach naszych dziś Ezopa..." (Nowy jarmark w Proszowicach)
- "wszak też to Ezopa nie szpeci, | Gdy bywszy filozofem, w rozmaitych bajach | Ćwiczy w cnotach" (Odjemek od herbów szlacheckich. Przedmowa)
- "Jako szpetny był Ezop, Sokrates garbaty, | A wżdy insze na świecie przeszli personaty" (Nie zawsze rozum z urodą)

2. Adam Stanisław Naruszewicz:

- "niech lżą, niech bajkami celują Ezopy" (Comparatio)

4. Ignacy Krasicki:

- "Udaje się więc do kunsztów, do nauk i kto wie, czy nie tej skrytej pobudce winien świat Sokratesów, Epiktetów, Ezopów" (Pan Podstoli)
- "Już przeszły te czasy, w których by może i to Ezopowi służyło ku wżgardzie, że był mądrym..." (Łokieć, warsztat i pług - pierwsze szlachetności instrumenta)

5. Franciszek Zabłocki:

- "Fiakry! Wy nasze Fedry, Pilpaje, Ezopy!" (Do fiaków)

LIS I MAŁPA – przykład bajki Ezopowej (zwierzę i zwierzę)

inne : Byk i dzikie kozy, Cielę i wół.

Lis i małpa, idąc tą samą drogą, spierali się, czyje pochodzenie jest lepsze. Gdy o tym rozprawiali, znaleźli się koło jakichś grobowców. Małpa, spojrzawszy na groby, westchnęła. Kiedy lis zapytał o przyczynę, małpa, wskazując grobowiec rzekła : „ Czy nie mam płakać, gdy patrze na groby moich przodków wyzwolonych i niewolnych?” A na to lis : „Możesz klamać, ile chcesz, bo i tak nikt z nich nie wstanie i nie zaprzeczy twym słowom”.

Epimition : Tak i wśród ludzi kłamcy najbardziej tam się popisują, gdzie nie ma takich, którzy by zaprzeczyli.

LIS I MASKA AKTORSKA – przykład bajki Ezopowej (przedmiot i zwierzę)

inne : Osioł niosący posąg

Lis, wszedłszy do pracowni rzeźbiarza, oglądał wszystko, co się tak znajdowało, a zobaczywszy maskę teatralną, podniósł ją i zawołał : „Co za głowa bez mózgu !”

Epimition : Bajka ta odnosi się do człowieka okazałego, ale ograniczonego.

KOBIETA I KURA – przykład bajki Ezopowej (człowiek i zwierzę)

inne : Pasterz i owce, Pchłai zapaśnik, Pies i kucharz

Pewna wdowa miała kurę, która jej codziennie zносиła jedno jajo. Sądziła zaś, że jeśli da kurze więcej ziarna, ta zniesie jej dwa jaja. I tak też zrobiła. Tymczasem zbytnio utuczona kura nawet jednego nie zniosła.

Epimition : Ta bajka uczy, że wielu ludzi chcąc więcej posiadać, traci to, co ma.

BARTNIK – przykład bajki Ezopowej (zawód)

inne : Rolnik, Pasterz, Ogrodnik

Ktoś wszedł do pasieki podczas nieobecności bartnika i skradł mu miód i wosk. Kiedy ten nadszedł i oglądał puste ule, wracające z łąki pszczoły, zobaczywszy go, pocięły dotkliwie żądlami. A on do nich zawołał: „Niepocziwe stworzenia ! Złodzieja wosku puściłyście bezkarnie, a tniecie mnie, który się o was troszczyć”.

Epimition : Tak niektórzy ludzie przez głupotę, nie wystrzegają się wrogów, a z przyjaciółmi postępują jak z wrogami.

DĄB I TRZCINA – przykład bajki Ezopowej (roślina i roślina)

inne : Drzewa i Oliwka, Drzewa i Trzcina

Dąb i trzcina wiedli spór, kto silniejszy. Kiedy zadał silny wicher, trzcina, chwiejąc się i zginając się pod jego naporem, uniknęła zagłady, a dąb, który cały czas się opierał, padł wyrwany z korzeniami.

Epimition : Ta bajka uczy, że nie należy stawiać oporu silniejszym.

BRZUCH I NOGI – przykład bajki Ezopowej (części ciała)

inne : Ogon i członki węża

Brzuch i nogi spierały się, kto z nich jest ważniejszy. Nogi utrzymywały, że o tyle górują siłą, iż nawet brzuch noszą. A ten powiedział : „ Ależ jeśli ja nie otrzymam pożywienia, nie będziecie mieć siły mnie nosić”

Epimition : Tak i na wyprawach wojennych bez znaczenia są żołnierze, jeśli wodzowie nie mają doświadczenia.

Bibliografia:

1. M. Goliás, *Bajki ezopowe*, Wrocław 1961.
2. Wstęp, [w:] *Bajki ezopowe*, M. Goliás, Wrocław 1961.
3. Termin : bajka, [w:] *Słownik terminów literackich*, J. Sławiński, Warszawa 1976.
4. T. Chwalińska, *Słownik pisarzy*, Bielsko-Biała 2006.
5. A. Rządewska, *Literatura*, Bielsko-Biała 2006.
6. Strona internetowa : http://www.gnosis.art.pl/iluminatornia/sztuka_o_inspiracji/diego_velazquez/
7. Mitencyklopedia : <http://mitencyklopedia.w.interia.pl/>